

Юридичні науки

УДК 349

Биндюк Катерина Геннадіївна

студентка магістратури

Державного торговельно-економічного університету

Byndiuk Kateryna

Master`s Student of the

State University of Trade and Economics

Севастьяненко Олена Володимирівна

старший викладач кафедри

адміністративного, фінансового та інформаційного права

Державний торговельно-економічний університет

Sevastianenko Olena

Senior Lecturer at the Department of

Administrative, Financial and Information Law

State University of Trade and Economics

**ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ НБУ ПІД ЧАС
ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ
PECULIARITIES OF THE NBU'S FINANCIAL CONTROL DURING
THE MARTIAL LAW REGIME**

Анотація. Вступ. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України було введено правовий режим воєнного стану, під час якого вносилося безліч змін до українського законодавства. Зміни стосувалися як цивільного законодавства, так і податкового, бюджетного та інших видів права, вони коригували діяльність державних органів для якісного виконання своїх повноважень та для досягнення мети, з якою ці органи створювалися. Одним з таких

органів, діяльність якого зазнала змін є Національний банк України. Особливий центральний орган державного управління, однією з функцій якого є здійснення контролю за проведенням грошово-кредитної політики.

Мета. Визначити сутність фінансового контролю Національного банку України, відповідно до українського законодавства. Проаналізувати внесені зміни до нормативно-правових актів, що регулюють здійснення фінансового контролю, з 22 лютого 2024 року.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження є: 1) нормативно-правові акти, що регулюють діяльність Національного банку України; 2) постанови Правління Національного банку України; 3) праці науковців, що проводять свої науково-практичні дослідження у сфері фінансового контролю, особливостей такого контролю та здійснення такого контролю Нацбанком України.

Результати. У науковій роботі визначено поняття фінансового контролю, особливості проведення його Національним банком України. Перелічено постанови Правління НБУ та зміни, які вони вносили в регулювання фінансового контролю під час воєнного стану. Проведена характеристика нормативно-правових актів, які регулювали фінансовий контроль НБУ у мирний час та після початку повномасштабного вторгнення.

Перспективи. У подальших наукових роботах пропонується зосередити увагу на окремі вимоги законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду та нагляду за реалізацією спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) під час воєнного стану.

Ключові слова: фінансовий контроль, Національний банк України, воєнний стан.

Summary. *Introduction.* Since the beginning of the full-scale invasion of the territory of Ukraine by the Russian Federation, a legal regime of martial law has been introduced, during which numerous changes were made to Ukrainian legislation. The amendments concerned both civil law and tax, budgetary and other types of law, and adjusted the activities of state bodies to ensure that they performed their duties properly and achieved the purpose for which they were established. One such body that has undergone changes is the National Bank of Ukraine. It is a special central government body with one of the functions to control the implementation of monetary policy.

Purpose. To define the essence of financial control of the National Bank of Ukraine in accordance with Ukrainian legislation. Analyse the changes made to the regulatory legal acts governing the implementation of financial control since 22 February 2024.

Materials and methods. The research materials are: 1) regulatory legal acts governing the activities of the National Bank of Ukraine; 2) resolutions of the Board of the National Bank of Ukraine; 3) works of scholars conducting their scientific and practical research in the field of financial control, peculiarities of such control and implementation of such control by the National Bank of Ukraine.

Results. The article defines the concept of financial control and the peculiarities of its implementation by the National Bank of Ukraine. The author lists the resolutions of the NBU Board and the changes they made to the regulation of financial control during martial law. The article describes the legal acts regulating the financial control of the NBU in peacetime and after the beginning of a full-scale invasion.

Discussion. In further research, it is proposed to focus on certain requirements of the legislation in the field of financial monitoring, currency supervision and supervision over the implementation of special economic and other restrictive measures (sanctions) during martial law.

Key words: financial control, National Bank of Ukraine, martial law.

Постановка проблеми. Фінансовий контроль НБУ під час воєнного стану в Україні зазнав суттєвих змін, спричинених необхідністю адаптації до нових умов, викликаних війною. Ці зміни стосуються як механізмів контролю, так і загальних принципів функціонування фінансової системи. Основні проблеми, з якими стикається НБУ в умовах воєнного стану, можна розділити на кілька ключових аспектів, як-от адаптація механізмів фінансового моніторингу; забезпечення прозорості операцій; взаємодія з міжнародними партнерами; а також збереження стабільності фінансової системи в умовах правового режиму воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Великий внесок у формування бази для дослідження фінансового контролю в Україні зробили науковці, як-от: І. М. Якимчук – у своїй роботі визначає проблеми і перспективні напрями вдосконалення державного фінансового контролю в Україні з урахуванням необхідності підвищення ефективності діяльності контролюючих органів у сучасних соціально-економічних умовах розвитку України [1]; С. М. Гончарук, Д.В. Долбнєва, С.В. Приймак, Є.М. Романів [2] – у створеному посібнику зазначили, що Національний банк України займає важливу позицію в системі органів фінансового контролю, відповідно до чинного законодавства, на нього покладено обов'язки щодо регулювання та нагляду за банківською діяльністю та забезпечення фінансового контролю.

Виклад основного матеріалу. Визначення викликів, які постали перед державою до війни, є важливим етапом дослідження питання фінансового контролю. Станом на 2021 рік перед Україною стояли виклики для покращення фінансового контролю, як-от: забезпечення розробки законодавчих норм, які відповідають викликам суспільства та єдиній методології фінансового контролю; звернути увагу на розробку стандартів такого контролю та розвиток інформаційних технологій, спрямованих на створення єдиного інформаційного простору контрольної діяльності [1, с. 34].

Центральний орган виконавчої влади, уповноважений Кабінетом Міністрів України на реалізацію державної політики у сфері державного фінансового контролю, забезпечує здійснення державного фінансового контролю [3]. Органи, що здійснюють такий контроль, поділяються на органи загальної компетенції – це Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Національний банк України та органи спеціальної компетенції – це спеціально створені для фінансового контролю, як-от: Рахункова палата, Держаудитслужба, Державне казначейство, органи Державної фіскальної служби [2, с. 21]. У даній статті вважаємо за необхідне дослідити фінансовий контроль НБУ, особливо в умовах воєнного стану.

Фінансовий контроль Національного банку України до початку війни характеризувався стабільною регуляторною політикою, яка спрямована на забезпечення фінансової стабільності та захисту інтересів вкладників. Основні аспекти, які означали фінансовий контроль НБУ:

1) Регулювання банківської діяльності – НБУ здійснював нагляд за банками, контролюючи їх дотримання нормативів капіталу, ліквідності та інших вимог, це забезпечувало стабільність банківської системи та довіру з боку населення;

2) Валютний контроль – НБУ відповідав за регулювання валютного ринку, контролюючи операції з іноземною валютою та запобігаючи спекуляціям, це включало моніторинг валютних курсів та проведення інтервенцій для підтримки національної валюти;

3) Сертифікація аудиторів – НБУ здійснював сертифікацію аудиторів, які проводили перевірки банків, що сприяло підвищенню прозорості та якості фінансової звітності в банківському секторі;

4) Аналіз фінансових відносин – НБУ проводив детальний аналіз грошово-кредитних, фінансових і валютних відносин, що дозволяло виявляти потенційні ризики та своєчасно реагувати на зміни в економічній ситуації;

5) Запобігання фінансовим злочинам – НБУ активно працював над запобіганням відмиванню коштів і фінансуванню тероризму, впроваджуючи механізми фінансового моніторингу та співпрацюючи з правоохоронними органами [4].

Указом Президента України №64/2022 було введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [5] – війна внесла багато змін у життя українського народу та функціонування державних органів. Перед Національним банком України в питанні здійснення фінансового контролю постали виклики такі як: адаптація нормативно-правової бази; ускладнення, а інколи неможливість проведення виїзних перевірок; зловживання воєнним станом з боку небанківських установ; неналагоджена співпраця з правоохоронними органами.

Зміни, внесені НБУ до фінансового контролю, стосуються виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду та нагляду за реалізацією спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) під час воєнного стану.

Важливим документом, що регулює дане питання є Постанова №60 «Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду, нагляду у сфері реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану» від 23 березня 2022 року. Основні зміни були внесені до регулювання фінансового моніторингу: обов'язок реагування банків на випадки перевищення максимальної суми фінансових операцій, заявленої клієнтом; розширено перелік індикаторів підозрілості, включаючи перевищення максимальної суми фінансових операцій більше ніж у два рази на місяць та нетипову активність на рахунках; внесено уточнення в процедури належної перевірки клієнтів, які є електронними резидентами, з акцентом на ідентифікацію та верифікацію. Постанова містить норми про нагляд за дотриманням вимог: оновлено порядок

здійснення безвиїзного нагляду та виїзних перевірок, включаючи використання віддаленого доступу та відеофіксації під час перевірок; визначено особу, уповноважену представляти інтереси банку або небанківської установи під час виїзної перевірки; змінено порядок дій банків і небанківських установ під час ідентифікації та верифікації фізичних осіб, а також актуалізації даних про клієнтів [6].

Наступним важливим документом є Постанова Правління НБУ «Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань фінансового моніторингу» від 29 грудня 2023 року № 198. Основні зміни стосуються удосконалення механізмів фінансового моніторингу та реагування на ризики, пов'язані з відмиванням коштів і фінансуванням тероризму, що були впровадженні попередніми нормативно-правовими актами Правління НБУ – це обов'язки банків щодо фінансового моніторингу (реакція на перевищення сум та доповнення індикаторів підозрілості); ідентифікації та верифікації (стосується клієнтів, що є електронними резидентами); політично значущих осіб (введено нові норми для обслуговування клієнтів з категорії політично значущих осіб, що передбачає застосування ризик-орієнтованого підходу при встановленні ділових відносин); автоматизації процесів (актуалізовано типові форми відповідей, які банки повинні надавати на запити НБУ, з можливістю автоматизації цього процесу) та безвиїзного нагляду (оновлено порядок здійснення безвиїзного нагляду та виїзних перевірок, включаючи використання відеозв'язку для зустрічей та електронних документів для інформаційного обміну) [7].

Останнім документом, на який ми б хотіли звернути увагу є Постанова Правління НБУ №37 від 04 квітня 2024 року «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань нагляду». Основні зміни внесені цією Постановою стосуються: безвиїзного нагляду (ведено нові інструменти для безвиїзного нагляду, включаючи

віддалений доступ і відеофіксацію під час перевірок – це дозволяє зменшити фізичні візити інспекторів і підвищити ефективність перевірок); автоматизації процесів (зміни передбачають автоматизацію форм відповідей, які установи повинні надавати на запити НБУ, що зменшить адміністративне навантаження); реакції на підозрілі операції (встановлено обов'язок для банків реагувати на випадки перевищення максимальної суми фінансових операцій, що заявлена клієнтом - це допоможе виявляти потенційно незаконні фінансові активності); індикатора підозрілості (доповнено перелік індикаторів, що стосуються нетипової активності клієнтів, що може свідчити про відмивання коштів або фінансування тероризму); оцінки наслідків валютних операцій (НБУ тепер більше орієнтуватиметься на власний аналіз наслідків валютних операцій, а не лише на норми закріплені в нормативно-правових актах, які прийняті Кабінетом Міністрів України – це дозволить швидше реагувати на зміни в економічній ситуації); уповноваженої особи (визначено особу, уповноважену представляти інтереси банку під час виїзних перевірок, що спростить комунікацію між НБУ та фінансовими установами) [8].

Висновки. Зміни у фінансовому контролі Національного банку України (НБУ) під час війни відображають адаптацію регулятора до нових умов, що виникли внаслідок військової агресії. Основні висновки щодо цих змін можна підсумувати наступним чином:

1) Адаптація нормативно-правової бази – Правління НБУ внесло зміни до нормативно-правових актів, зокрема до Положення про порядок організації та здійснення нагляду у сфері фінансового моніторингу, валютного нагляду та реалізації санкцій, ц дозволяє регулятору більш ефективно реагувати на виклики, пов'язані з війною, і забезпечити контроль за фінансовими потоками;

2) Посилення фінансового моніторингу – введено нові механізми для виявлення підозрілих фінансових операцій, що включає розширення

індикаторів підозрливості, це допомагає виявляти можливі випадки відмивання коштів або фінансування тероризму;

3) Прозорість і звітність – НБУ зобов'язався забезпечувати максимальну прозорість у своїх операціях, щоб мінімізувати ризики фіскального домінування та зберегти довіру до національної валюти.

Отже, зміни, внесені НБУ у сфері фінансового контролю під час війни, свідчать про прагнення забезпечити стабільність фінансової системи України в умовах надзвичайних обставин. Адаптація нормативно-правової бази, посилення моніторингу є ключовими аспектами цієї стратегії, що має на меті не лише реагування на поточні виклики, але й підготовку до економічного відновлення після завершення війни.

Література

1. Якимчук І. М. Державний фінансовий контроль в Україні та перспективні напрями його вдосконалення. *Економіка та держава*. 2021. № 7. С. 34–39. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4973&i=5> (дата звернення: 15.10.2024).

2. Гончарук С.М., Долбнєва Д.В., Приймак С.В., Романів Є.М. Фінансовий контроль: теорія, термінологія, практика : [навчальний посібник]. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2019. 298. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/FINANSOVYY-KONTROL-navchalnyu-posibnyk.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).

3. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні: Закон України від 26 січня 1993 року №2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

4. Річний звіт Національного банку України 2021 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2021.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України №64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (дата звернення: 15.10.2024).

6. Про особливості виконання окремих вимог законодавства у сфері фінансового моніторингу валютного нагляду нагляду у сфері реалізації спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій) протягом дії воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України № 60 від 23 березня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-22#Text> (дата звернення: 15.10.2024).

7. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань фінансового моніторингу: Постанова Правління Національного банку України від 29 грудня 2023 року № 198. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29122023_198 (дата звернення: 15.10.2024).

8. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України з питань нагляду: Постанова Правління Національного банку України від 04 квітня 2024 року № 37. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_04042024_37 (дата звернення: 15.10.2024).

References

1. Yakymchuk I. M. Derzhavnyi finansovy kontrol v Ukraini ta perspektyvni napriamy yoho vdoskonalennia. *Ekonomika ta derzhava*. 2021. № 7. S. 34–39. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4973&i=5> [in Ukrainian].

2. Honcharuk S.M., Dolbnieva D.V., Pryimak S.V., Romaniv Ye.M. *Finansovy kontrol: teoriia, terminolohiia, praktyka: [navchalnyi posibnyk]*. Lviv:

LNU im. I. Franka, 2019. 298. URL: <https://financial.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/FINANSOVYY-KONTROL-navchalnyy-posibnyk.pdf> [in Ukrainian].

3. Pro osnovni zasady zdiisnennia derzhavnoho finansovoho kontroliu v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 26 sichnia 1993 roku №2939-KhII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text> [in Ukrainian].

4. Richnyi zvit Natsionalnoho banku Ukrainy 2021 rik. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2021.pdf [in Ukrainian].

5. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy №64/2022 vid 24 liutoho 2022 roku. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> [in Ukrainian].

6. Pro osoblyvosti vykonannia okremykh vymoh zakonodavstva u sferi finansovoho monitorynhu valiutnoho nahliadu nahliadu u sferi realizatsii spetsialnykh ekonomichnykh ta inshykh obmezhuvalnykh zakhodiv (sanktsii) protiahom dii voiennoho stanu: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy № 60 vid 23 bereznia 2022 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0060500-22#Text> [in Ukrainian].

7. Pro zatverdzhennia Zmin do deiakykh normatyvnopravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy z pytan finansovoho monitorynhu: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 29 hrudnia 2023 roku № 198. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_29122023_198 [in Ukrainian].

8. Pro vnesennia zmin do deiakykh normatyvno-pravovykh aktiv Natsionalnoho banku Ukrainy z pytan nahliadu: Postanova Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 04 kvitnia 2024 roku № 37. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_04042024_37 [in Ukrainian].